

Honderd jaar geleden:
een uitstapje naar 'de Bargaen'
op Emelangen

Gemeenteveldwachters in Beilen
(deel 7)

De Umwelt van café Poen

Brinken: Holthe

Kunstschilders in Midden-Drenthe (6)

Max Martin Liebermann
(zie tekst op p. 32)

Max Liebermann, *Spielende Kinder*, 1882. Olieverf op doek, particuliere collectie.

Foto's omslag voorzijde:

Op de grote foto: drie panden aan De Markt in Beilen en drie kleine foto's van de vormalige brink in Holthe, de es bij Holthe en 't Watermeultie bij Holthe. Verder: kaartfragment van Beilen eind 19de eeuw van de omgeving van Holthe.

Foto's omslag achterzijde:

De borgen bij Emelangen en de woning van Jans Nijwening (Emelangen 8)

Kleurenfoto's omslag:

G.J. Dijkstra, T.L. Kroes en mevr. J.A. Sikken

Inhoud:

- 1-8** **Honderd jaar geleden: een uitstapje naar 'de borgen' op Emelangen**
- Janetta Sikken
- 9** **Het Noorden in Woord en Beeld: Hooghalen**
- 10** **Op stap**
- 11-15** **Gemeenteveldwachters in Beilen, deel 7**
- J.A. Maas
- 16-18** **De Umwelt van café Poen** - R. Reijntjes (†)
- 19-27** **Brinken: Holthe** - G.J. Dijkstra
- 28** **Gebruiksvoorwerpen**
- 29-30** **'t Roel Reijntjes Warkhuus-** Bestuur
- 31** **Afscheid** - Bestuur
- 32-II-III** **Kunstschilders in Midden-Drenthe (7)**
- W. Brinkman

Adressen auteurs:

- W. Brinkman, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
- G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
- J.A. Maas, Esdoornlaan 1, 9411 AT Beilen.
- mevr. J. Sikken, Grondselweg 7, 9418 TP Wijster.
- F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D, 9414 AD Hooghalen.

Prijs: € 4,50

Hoofdredacteur

J.A. Sikken, Grondselweg 7,
9418 TP Wijster - hoofdredacteur,
tel. 0593-562409

Eindredacteur

vakant

Redactie-leden

drs. R. Gerding, Lheebroek 29,
7991 PM Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23,
9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
B. Oosting, Klatering 36,
9411 XH Beilen, tel. 0593-525897
F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D,
9414 AD Hooghalen, tel. 0593-592251.
A. Visscher-Ovinge, De Snikke 13,
9411 ET Beilen, tel.0593-523098.

Bestuur

Vakant (voorzitter),
W. Brinkman (secretaris),
Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel.
0593-541848.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12,
9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
G. Drenth-Barkhof (ledenadministrateur),
Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen,
tel. 0593-524440.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K,
9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, Vonderkampen 136,
9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10,
9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.
J. Vrijs, Julianastraat 16, 9411 PL Beilen,
tel. 0593-542351.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging
bedraagt € 16,50. Bankrekeningnummer:
3065.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen.
Rekeningnummer Postbank: 3090700 t.n.v.
Hist. Ver. Gem. Beilen.
Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
Het opzeggen van een lidmaatschap dient
SCHRIFTELIJK te geschieden bij
G. Drenth-Barkhof voor 1 november. Voor
alle informatie betreffende het tijdschrift:
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artike-
len of delen daarvan is slechts toegestaan
na verkregen schriftelijke toestemming
van de eindredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe
Vormgeving omslag: N'Design
ISSN-nummer: 1380-3301

Max Liebermann, *Eva*, 1883. Olieverf op linnen, Kunsthalle Hamburg.

Max Liebermann, *Die Rasenbleiche*, 1883. Olieverf op doek, Wallraf-Richartz-Museum, Keulen.

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

Honderd jaar geleden: een uitstapje naar 'de Bargaen' op Emelangen

Janetta Sikken

Omstreeks 1910 maakte een groep jongelingen, keurig gestoken in het zondagse pak, een uitstapje naar 'de Bargaen' op Emelangen.

'De Bargaen', anno 2007

Deze 'Bargaen' bevonden zich ten noorden van Wijster. De jonge mannen van wie de namen bekend zijn, woonden ook in Wijster. Het uitstapje was voldoende reden om een fototoestel mee te nemen. De groep is in zijn geheel twee keer op de foto gezet, de eerste keer op een zandpad en de tweede keer op een zandhevel. De tweede foto lijkt wel genomen in de duinen. Het strand en de zee zijn echter ver weg. Het is een stuifzandduin, onderdeel van 'de Bargaen' van Emelangen. De gemeente Beilen was in de jaren vijftig zo 'wijs' de laatste 'storende' overblijfselen van het stuifzandgebied af te graven. Vanaf dat moment heet het gebied in de volksmond dan ook 'de Bulten'. De bergen waren verdwenen. We kunnen gelukkig nog een indruk krijgen van 'de Bargaen' op de tweede groepsfoto. Hoe het gebied er in 1923 uitzag is beschreven door Willem Beijerinck (†) (zie blz. 7 en 8).

Het verhaal achter de foto's is niet bekend. Gingen de jongelingen op deze dag met een speciale reden er op uit? Was er iets te vieren? Misschien maakten ze regelmatig een uitje en hadden ze daarom voor een keer een fototoestel geregeld?

Vijf personen uit de groep zijn herkend. Natuurlijk zouden we ook graag weten wie de anderen zijn. Zijn er mensen die hun groot(ouders) herkennen op deze foto's? Weet iemand wat de aanleiding is van dit uitstapje? Zijn er nog meer oude foto's van het gebied 'de Bargaen' op Emelangen? Neem contact op met de redactie als u iets weet.

Deze foto is als eerste gemaakt. Hij zal genomen zijn op één van de zandpaden ten noorden van Wijster, die naar de Emelangen voerden. Op de satellietfoto op bladzijde 6 op de zandweg bij A of B.

De huidige situatie van zandweg B. De zandweg is een verharde weg geworden. Deze foto is ongeveer 600 meter ten noorden van Wijster genomen. Aan het eind van de weg ligt het gebied 'de Bargaen'. Zandweg A bestaat niet meer. Er stonden rond 1930 geen bomen langs zandweg A op de es, dus het is onwaarschijnlijk dat ze er rond 1910 wel stonden. Het is niet bekend of er een singel liep langs bovenstaande zandweg (locatie B). Anno 2007 is die in ieder geval verdwenen.

Zandweg op Emelangen

Nummer 1 is Jan Knecht (1885-1975), geboren en overleden te Wijster, zoon van Jan Knecht en Katharina Elders. Katharina was de dochter van Hendrik Elders, vader van het armwerkhuis op Smalbroek. Na 1922 gehuwd met Geesje Biemold. Jan Knecht is opgegroeid in een boerderij aan de Nieuwe Es en hij heeft na zijn huwelijk gewoond aan de Marsweg 6.

Nummer 3 is Jobs (Jan) Hulzebosch, misschien geboren in 1884.

Nummer 4 is mogelijk een neef van Albert Mulder.

Nummer 12 is mogelijk Hendrik Biemold (1890-1969), zoon van Hendrik Biemold en Grietje Lutken. Hendrik is in 1917 gehuwd met Hendrikje Koopman.

Nummer 15 is Harm Sikken (1887-1956), zoon van Hendrik Sikken en Albertje Oosterloo (dochter van onderwijzer Jakob Oosterloo), in 1917 gehuwd met Jantje Biemold. Hij is geboren in de boerderij Meester Haddersstraat 26 en heeft daar altijd gewoond.

Nummer 16 is misschien Willem Bouwmeester (1889-?), zoon van Klaas Bouwmeester en Grietje Gritter. In 1914 gehuwd met Catharina Brunsting.

Nummer 18 is Jakob Sikken (1882-1947). Hij is de oudere broer van Harm Sikken en ook geboren Meester Haddersstraat 28. Jakob is in 1923 gehuwd met Hendrikje Loof en is na zijn huwelijk gaan wonen op Meester Haddersstraat 26. De beide broers hebben van boerderij geruild, nadat zij zich er net hadden gevestigd.

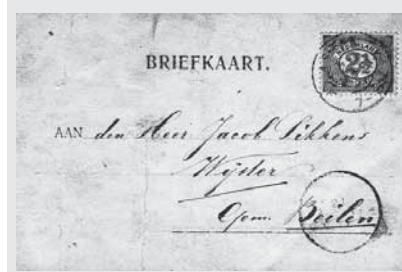
Nummer 6 is een Beuving. De voornaam is niet bekend.

Op bovenstaande opname zijn 'de Bargen' op Emelangen bereikt. De pet wordt afgezet om goed herkenbaar op de foto te komen. Zo hier en daar is de horlogeketting zichtbaar. De jongens verschillen in leeftijd. Deze lijkt te variëren van veertien tot vierentwintig jaar. Op deze foto staan dezelfde negentien personen als op de eerste foto. Het is nog maar de vraag of de fotograaf er ook bij is. Niet bekend is of er toen al zelfontspanners bestonden. Helaas bestaat er geen foto die laat zien hoe bovenstaande foto is gemaakt. Ook lijkt het of de jongens niets te eten hebben meegenomen. Het is natuurlijk mogelijk dat de karbiezen met brood en drinken buiten beeld liggen en dat ze na het zware poseerwerk de boterhammen zich goed hebben laten smaken.

Degene die de foto's heeft laten ontwikkelen, ging in ieder geval die dag mee en misschien was hij tevens de fotograaf. Een stukje van de eerste opname werd op een briefkaart naar Jakob Sikken te Wijster gestuurd. Het schrijven begint met 'Amice'. Degene die zorgdroeg voor de verspreiding van de foto's was dus een vriend of goede kennis en hij woonde misschien niet in Wijster. De briefkaart is op de post gedaan en niet afgegeven. Het stem-

Losjes poseren de jonge mannen op het stuifzandduin van 'de Bargen'.

Wat overgebleven is van 'de Bargaen'. Heel lang geleden was de Emelangen volgens Beijerinck 'denkelijk met bosch bedekt'. Dat is anno 2007 weer terug.

De tekst op de briefkaart: Amice!
Ziehier een stukje van onze eerste
opname. Zoodra ik tijd heb zal ik je
volgens afspraak beide photo's
zenden. Groetend... en dan de
handtekening.
Wie kan de naam lezen?

Amice!
Ziehier een stukje
van onze eerste
opname. Zoodra
ik tijd heb zal ik
je volgens afspraak
beide photo's zenden.
Groetend
J. J. J. J.

pel is niet leesbaar; dus het is niet te achterhalen waar de briefkaart vandaan komt.

Waarschijnlijk is ook beloofd de foto's snel te ontwikkelen. Maar ook aan het begin van de vorige eeuw had men het druk. Ook toen gebruikte men al frases beginnend met 'als ik tijd heb'... Het is goed voor te stellen dat iedereen benieuwd was naar het resultaat van de opnames. Het geduld werd op de proef gesteld, maar een eerste indruk kon men al krijgen door een uitsnede van de foto, gedrukt op een briefkaart.

De briefkaart is gericht aan Jakob Sikken. De voor- en achternaam zijn onjuist gespeld. Invullen van naam en plaats was indertijd voldoende om de post op het juiste adres bezorgd te krijgen. De postzegel van 2½ cent op de briefkaart werd uitgegeven tussen 1899 en 1913. In 1916 werd de porto verhoogd en moest er 3 cent worden geplakt op een briefkaart. Deze kaart is dus vóór 1916 verstuurd. De inschatting dat de foto omstreeks 1910 is gemaakt lijkt ook op grond van deze gegevens aannemelijk.

Achterkant van de schuur van Jans Nijwening op Emelangen 8

Datering kaarten: links: Wijster, 2007. Satellietfoto: Image©2007. Midden: Wijster, omstreeks 1899. Uit: Historisch atlas Drenthe. Rechts: Wijster in 1811. Uit: Versfelt, H.J. en M. Schroor, De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust. 1811-1813. Groningen, 2001.

De twee oude foto's zijn waarschijnlijk op de volgende locaties gemaakt. Opname 1 kan gemaakt zijn bij A of bij B. De zandweg op locatie A is verdwenen, maar op de oude kaart uit 1900 zie je dat de zandweg een knik maakt die ook op de foto te zien is. Locatie B geeft de plaats aan van de foto met de verharde weg. Opname 1 en de foto van een huidige 'barg' is op locatie C gemaakt. Het huis van Jans Nijwening ligt links van de letter D. Op de kaart uit 1900 (midden) is een zwarte rechte lijn toegevoegd die het huidige traject van het Linthorst Homankanaal aangeeft. Dit maakt de vergelijking met de satellietfoto gemakkelijker. Op de kaart uit 1811 is het stuifzandgebied een gele vlek in het landschap. Het gebied is in 1830 eigendom van de Markegenoten van Wijster.

'De Bargaen', een beschrijving van Willem Beijerinck

Een beschrijving van 'de Bargaen' op Emelangen staat in de *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* van 1924. Willem Beijerinck heeft op 24 oktober 1923 een artikel afgerond met de titel 'Kort verslag van eenige voorhistorische vondsten in en om Wijster'. Het gebied ten Noorden van Wijster komt op pagina 37 aan bod. Over het stuifzandgebiedje 'De Bargaen' schrijft hij het volgende:

'Ongeveer 1.7 K.M. noordelijk van dezen grafheuvel (Grootenberg) bevindt zich een klein stuifheuvelgebied, genaamd: 'De Emelanger Bargaen'. Eenige armelijke woningen liggen hier karakteristiek (en schilderachtig) verspreid, welke als afzonderlijke buurt van Wijster worden beschouwd, ook onder den naam van 'Emelang'. Hier lag (vlak voor de woning van zekeren Jans Nijwening) een grafveld van grooteren omvang, gekenmerkt door kleine heuveltjes van slechts een paar meter diameter en van geringe hoogte, dicht bij elkaar liggende, ten getale van ten minste twintig. Hieronder bevond zich aan de westzijde een langgerekte heuvel en in den noordwesthoek lagen twee grootere ronde kopjes.

Wij troffen dit grafveld in volkomen vernielden toestand aan. De eigenaar had het terrein laten egaliseeren door afgraving van de heuveltjes en vervolgens omgeploegd. In het geploegde land waren echter nog heel duidelijk de plaatsen en dus de onderlinge ligging der graven zichtbaar als grondsporen van lichtgekleurd zand. Het terrein had een zonderling uiterlijk gekregen door al deze ronde witte zandplekken, waaronder één lange witte zand-

De woning van Jans Nijwening, tegenwoordig Emelangen 8. Het terrein ervoor is nu vlakgemaakt bouwland. Het grafveld is verdwenen. Op de satellietfoto is dit locatie D.

strook correspondeerde met den langgerekten heuvel aan de westzijde. Niet alle grondsporen waren van wit zand, sommige van meer donker roestbruin zand, vermengd met oude plaggen, naar het scheen. Op deze plaatsen nu, werden verschillende fragmenten van bronzen sieraden gevonden, benevens vele urnscherven, waaronder eenvoudig versierde en met nog iets glanzende oppervlakte. Ook een groote hoeveelheid beenderfragmenten en houtskool ontbraken niet. Om echter in het omgeploegde land nog iets weer te vinden van de wijze, waarop deze culturresten waren opgeborgen, ging slecht ; alleen kon wat verzameld worden en een gebrekkig plattegrondje worden geteekend. Hier is dus weer een interessante plaats, die bij wetenschappelijk onderzoek wellicht belangwekkende feiten had kunnen opleveren, voor goed vernield! Toch moeten twee der merkwaardigste vondsten worden gememoreerd, omdat zij een licht hebben doen opgaan over den tijd en de cultuurperiode van dit grafveld.

Willem Beijerinck beschrijft vervolgens de vondsten die in het gebied zijn gedaan. Hij sluit het stuk over Emelangen af met de volgende zin: *‘Het is wel een merkwaardig plekje, die ‘Emelang’ een punt dat waarschijnlijk vroeger ook reeds hoog en droog lag en toch in de onmiddellijke nabijheid van stroomland, denkelijk ook met bosch overdekt (te oordeelen naar het onderste grondprofiel aan de oostzijde), thans met een mooi uitzicht naar Beilen en Westerbork.’*

Ook haalt Beijerinck in een noot dr. Van Giffen aan. *‘Zooals Dr. v. Giffen zeer juist opmerkte, is de naam ‘Emelang’ hier prachtig gekozen. Stuit toch het beekje, de ‘Eem’ (thans de Leek genaamd), hier tegen de zandheuvels en stroomt vlak langs het hoge terrein verder, dus: langs de Eem, langs het stroompje gelegen.’*

Beijerinck noemt in zijn artikel de bewoner Jans Nijwening. Jans werd op 10 april 1888 te Elperbrug (Westerbork) geboren, zoon van Albert Nijwening (landbouwer) en Annigje Boer. In 1910 is Jans veldarbeider. Hij huwde op 30 juli 1910 Roelofje Hilberts, geboren 19 april 1886 te Wijster, dochter van Albert Hilberts (beroep arbeider volgens de geboorteaktes van zijn kinderen in 1885, 1886, 1895, en landbouwer in 1889) en Annigje Hellendoorn (in 1910 is haar beroep landbouwster).

Albert Hilberts was in 1896 al overleden. Waarschijnlijk zijn Jans en Roelofje na hun huwelijk op Emelangen gaan wonen. Jans Nijwening overleed op 15 december 1947. Als beroep werd toen veekoopman vermeld.

Gebruikte documentatie

Beijerinck, W., Kort verslag van eenige voorhistorische vondsten in en om Wijster. in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak*, 1924, 35-45.
Historische atlas Drenthe. Chromotopografische Kaart des Rijks 1 : 25.000. Uitgeverij Robas Producties 1989. Samenstelling G. L. Wieberdink.
Satellietfoto: Image©2007 Aerodata International Surveys.
Versfelt, H.J. en M. Schroor, *De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust. 1811-1813*. Groningen, 2001.

Met dank aan:

A. Sikken-Klooster,
A.G. Klingenberg-Sikken,
A.H. Sikken,
G. Biemold en
J. en R. Paping
voor de foto's en informatie voor dit artikel.

20 maart 1931

Het Noorden in Woord en Beeld: Hooghalen

'Den 11en Maart werd op een ouderavond der O.L. School te Hooghalen in een der lokalen dezer school "De vroolijke schoenmaker" opgevoerd door de leerlingen zelf.

Dát was nog eens wat anders dan het alledaagsche werk binnen dezelfde schoolwanden! En de meester (de heer J. Hof) was dien avond schoenmaker; een meester moet alles kunnen wezen! Zie maar deze foto van 't 1e bedrijf.'

'Ook het 2e bedrijf van "de vroolijke schoenmaker" gaf aardige tafereeltjes. Hier zien we de medespelende elfen en kabouters, waar de baas het op gewone dagen wel buiten moet stellen! Allen met elkaar gaven een mooien avond!'

Op stap

26 juli 1939

De leden van de Hervormde Vrouwenvereniging te Hijken maakten op 26 juli 1939 hun jaarlijkse reis en bezochten in Heerde de zeepfabriek 'De Klok'.

De Hervormde Vrouwenvereniging: Bovenste rij, vanaf links: onbekend, mevr. Pieters, onbekend, onbekend, mevr. Seubering, mevr. Vennema, mevr. Piel, onbekend en Coba Koops. Tweede rij, vanaf links: onbekend, onbekend, mevr. Veninga, onbekend, onbekend, mevr. Bos, Aaltje Koops en mevr. Oortwijn. Derde rij, vanaf links: onbekend, mevr. Bosma, mevr. Wever, mevr. Van Straten, mevr. Brands, mevr. Oosting, onbekend, mevr. Eising, mevr. Stadman en onbekend. Onderste rij: onbekend, Gepke Boer en onbekend.

De achtergrondfoto is de toenmalige zeepfabriek 'De Klok' te Heerde.

J. Maas

Gemeenteveldwachters in Beilen, deel 7

In 'Gemeenteveldwachters in Beilen, deel 7' vertelt Jan Maas verder over veldwachter Jan Mulder.

Jan Mulder

Gemeenteveldwachter Jan Mulder was, zoals in de vorige aflevering was te lezen, geboren in Smilde en drie jaar agent van politie in Zwolle, voordat hij in het voorjaar van 1889 met zijn werk in Beilen begon. Behalve veldwachter was Mulder, zoals gebruikelijk, deurwaarder van de plaatselijke belastingen. Ook fungeerde de diender als teller van het vee op de jaarmarkten. Hij was in 1883 getrouwd met Hillichje Blomberg uit Smilde. Het echtpaar had, toen het gezin zich in Beilen vestigde vier kinderen, allemaal jongens. Kort na nieuwjaarsdag in 1890 werd er een tweeling geboren, waarvan het jongetje al snel na de geboorte overleed en het meisje twee dagen later. Een jaar daarna kon de veldwachter met zijn gezin zijn intrek nemen in een ambtswoning in de tot gemeentehuis verbouwde school aan het Wilhelminaplein. In die woning van veertig vierkante meter kwamen nog vier kinderen ter wereld, waaronder opnieuw een tweeling. Dit duo kwam wél de baby-en kleutertijd door.

Veldwachter Mulder was een uitstekend politieman, die samen met achtereenvolgens de rijksveldwachters Snoeibaard, Rees, Dijkstra en Lonsain menig Beilenaar op het rechte pad hield. In die tijd waren de meeste overtredingen waar de veldwachters mee te maken kregen baldadigheid, nachtelijk burengerucht en het verstoren van de openbare orde. Mishandeling, het weiden van vee op andermans grond, het overtre-

In het eerste gemeentehuis van Beilen, aan de Schoolstraat, was de dienstwoning ondergebracht, waar Jan Mulder heeft gewoond.

den van de jachtwet en het plegen van diefstallen waren de minder vaak voorkomende delicten.

Conflicten met het hoofd der school

In de tijd dat de kinderen van de veldwachter de Lagere School bezochten was Izaäk Mulder hoofd der school in Beilen. In september 1895 ontstond er wrevel tussen deze schoolmeester en de veldwachter, nadat één van diens zonen door het schoolhoofd was geslagen. 'Eene onrechtvaardige bestraffing' vond de diender het. Het kwam tot een twistgesprek tussen de twee mannen en de veldwachter dreigde met afrekening onder vier ogen. Op hoge poten schreef meester Mulder een brief naar de Commissaris der Koningin. Deze berichtte de burgemeester dat de veldwachter op het ongepaste van zijn uitdrukkingen moest worden gewezen. Dat deed burgemeester De Vidal de Saint Germain dan ook. Dit incident stond aan het begin van een reeks moeilijkheden tussen de diender en het schoolhoofd, die beiden niet als de gemakkelijksten bekend stonden. Meester Izaäk Mulder kreeg ook weer te maken met de veldwachter als verbalisant in verband met de aangifte van afstraffingen die de onderwijzer een aantal van zijn leerlingen had gegeven; dat zette ook kwaad bloed, want 'meester' ontkende alles. De

Izaäk Mulder, hoofd der school in Beilen

Veldwachter Mulder woonde in de Asserstraat (derde woning rechts).

Overzicht

Jan Mulder werd op 31 juli 1860 in Smilde geboren en was de zoon van Barteld Mulder en Geertje ten Hoorn. Hij werd arbeider. Zijn militaire dienst volbracht hij bij het zesde regiment infanterie. Hij bracht het tot korporaal in het leger. Teruggekeerd in Smilde werkte hij weer als arbeider. Hij huwde in Smilde op 5 mei 1883 met Hillichje Blomberg, die ook in Smilde was geboren. Kort na zijn huwelijk kreeg hij een aanstelling als onbezoldigd rijksveldwachter. Hij woonde in Hoogersmilde. Daar werden twee kinderen geboren: Barteld in 1883 en Tieme in 1885. Mulder werd in het voorjaar van 1886 agent van politie in Zwolle. Zijn kinderen Franciscus en Johannes kwamen daar in respectievelijk 1886 en 1888 ter wereld. Op 15 april 1889 trad Mulder aan als veldwachter in de gemeente Beilen. Begin 1890 werd er in zijn gezin een tweeling geboren: Anton en Geertje. Deze kinderen overleden kort na hun intrede op deze wereld. Hillichje Blomberg beviel in december 1890 opnieuw van een kind, dat Geertje werd genoemd. In 1894 werd er weer een tweeling geboren: Antje en Jantina. Twee jaar later werd het gezin nog met een zoon verblijd, die de voornaam van zijn vader kreeg. De echtgenote van de veldwachter overleed op 12 december 1908 op vijftigjarige leeftijd. Mulder hertrouwde in Beilen op 28 oktober 1909 met de weduwe Lammigje Brands. Zij had een kind uit haar eerste huwelijk dat in het gezin van de veldwachter werd opgenomen. Uit dit tweede huwelijk van Jan Mulder werden geen kinderen geboren. Van alle gemeenteveldwachters die de gemeente Beilen heeft gekend haalde Jan Mulder het hoogste aantal dienstjaren: ruim 35. Hij was een vakbondsman van het eerste uur en stond aan de wieg van de oprichting van de Drentse afdeling van de Algemene Nederlandse Politiebond. Jarenlang was hij voorzitter van deze afdeling. Na zijn pensionering op 1 mei 1924 bleef Mulder in Beilen wonen. Zijn tweede vrouw overleed op 20 juni 1930. Oud-veldwachter Mulder stierf, 81 jaar oud, op 16 oktober 1941 in Beilen.

Uit de krant van 10 oktober 1919

In de nacht van 8 op 9 oktober haalde zekere N., een zwerver, een paar koeien uit een land onder Hijken (het zogenaamde Vorrelveen), kuierde er mede naar Hoogeveen en verkocht ze voor f. 280,-- op de markt. Veldwachter Mulder, die hoorde dat deze persoon een paar pinken had verkocht, kwam dit vreemd voor. Hij leende gauw een fiets en arresteerde hem op de Beilervaart. De arrestant viel al spoedig door de mand. Het geld werd op f 40,-- na bij hem gevonden.

moeilijkheden bereikten in september 1899 hun hoogtepunt toen een andere zoon van de veldwachter door het schoolhoofd ten onrechte van diefstal van knikkers werd beschuldigd. De veldwachter was daarover zo boos dat hij de onderwijzer tijdens de les kwam storen en de vreselijkste bedreigingen aan het adres van de pedagoog uitte, althans volgens de lezing van de onderwijzer. De veldwachter zelf had een heel ander verhaal. Naar aanleiding van de 'bedreiging' vroeg het hoofd der school een machtiging aan tot het dragen van een revolver. 'Opdat ik mij bij mogelijke aanval van dien man of één zijner verwanten zal kunnen verdedigen,' motiveerde Izaäk Mulder zijn aanvraag. De machtiging werd niet verleend.

Misbruik sterke drank

Halverwege het jaar 1901 overleed de oudste zoon van de veldwachter op zeventienjarige leeftijd. Misschien is het overlijden van deze jongen aanleiding geweest dat Mulder meer sterke drank ging gebruiken dan goed voor hem was. Feit is dat burgemeester De Vidal in de vroege herfst van 1903 voldoende aanleiding zag zich te gaan beklagen bij de commissaris der Koningin over het 'onbehoorlijke gebruik en het ongeoorloofde misbruik maken van sterke drank' door zijn veldwachter. Het hoofd van de provincie schorste veldwachter Mulder voor een periode van drie weken met inhouding van diens bezoldiging.

Vrouwenkerel?

In februari 1904 bereikte opnieuw een klacht het provinciehuis in Assen. Deze keer van Casimir Frederik Guldener. Het was niet de eerste maal dat de bejaarde Guldener, een gepensioneerd commies-ontvanger, in de pen klom om zijn grieven te uiten tegen iedereen en alles wat de gemeente betrof. Dit keer was de veldwachter het onderwerp van zijn gram. 'Onze veldwachter is een grote vrouwenkerel zoals ik nog geen een gekend heb', had een raadslid tegen hem gezegd. Daarvoor had Jans Karsjens hem verteld dat de veldwachter uit de hof voor hem was gevlucht met een vrouwspersoon, doch hij wist niet wat zij verricht hadden. 'En dat praatje ging al door heel Beilen', meldde tenslotte de oud-ambtenaar triomfantelijk. De Commissaris der Koningin maakte korte metten met deze van-horen-zeggen-klacht van Guldener. De brief werd niet in behandeling genomen en ongefrankeerd teruggestuurd aan de afzender.

Sterfgevallen

Het jaar 1908 verliep voor veldwachter Mulder rampzalig. In mei stierf een dertien jaar oud dochttertje, terwijl zijn vrouw Hillichje Blomberg in december van dat jaar overleed. Al gauw, in oktober 1909, hertrouwde Mulder met Lammigje Brands. Zij was de weduwe van de agent van politie Jacob Stuuat. Enkele jaren later werd de veldwachter weer getroffen door de vroege dood van een kind. In mei 1912 overleed zijn tweede zoon op 27-jarige leeftijd.

Berisping

In het jaar daarvoor had de veldwachter zich persoonlijk bij de Commissaris der Koningin moeten vervoegen om zich te verantwoorden over 'handelingen' die hij op naam van een huisgenoot verrichtte. Dat was in strijd met het reglement voor de veldwachters in Drenthe. Anders dan in 1903 kwam Mulder er nu met een berisping af. De eerste burger van Beilen moest er van Drenthes hoogste baas goed op toezien dat het niet meer gebeurde.

In 1916 ging burgemeester De Vidal met pensioen na een ambtsperiode van maar liefst ruim 37 jaar. Veldwachter Mulder had 27 jaar lang samengewerkt met deze magistraat om orde en rust in de gemeente Beilen te handhaven. De nieuwe baas van de veldwachter werd Jhr. Mr. H. de Jong van Beek en Donk. Toen deze twee jaar later stierf aan de Spaanse griep werd J.C. Manssen aangesteld als hoofd van de gemeente en tevens hoofd van de politie. Als gevolg van de verbouwing van het gemeentehuis in 1917 verliet de veldwachter zijn ambtswoning en verhuisde met zijn gezin naar een onderkomen in de Hekstraat.

Enquête

Begin 1899 vroeg de minister van Binnenlandse Zaken informatie over de plaatselijke arrestantenlokalen. De gemeente Beilen liet het volgende weten: 'Bewaarplaats voor van misdrijf verdachte personen bestaat niet. Bij aanhouding worden ze een oogenblik onder politietoezicht bewaard ten gemeentehuize in de wachtkamer van het publiek ten einde met eerstkomende trein ter beschikking van de justitie te Assen te worden gesteld'.

Het duurde tot 1917 voor de Beiler politie de beschikking kreeg over enkele cellen. Deze bevonden zich in het huis van de gemeentelijk conciërge tegenover het gemeentehuis aan het Wilhelminaplein.

Veldwachter Jan Mulder

*Veldwachtershelm
(Oudheidkamer Beilen)*

Brand

In de nacht van dinsdag 24 april 1928 werd er brandalarm in Beilen gegeven. Het achterste gedeelte van de woning van oud-veldwachter Mulder, achter in de Hekstraat, stond in lichterlaaie. Er woonden vier gezinnen in dat grote witte huis. De leden van de gezinnen die in het achterste gedeelte woonden konden zich ternauwernood in veiligheid stellen en verloren have en goed. Het voorhuis, waarin de oud-politieman woonde, kon door optreden van de brandweer worden behouden. De inventaris van Mulder werd grotendeels naar buiten gedragen, maar liep nogal wat waterschade op.

Graf van Geesje Schans op de begraafplaats aan de Torenlaan

Geraadpleegde literatuur

Dijkstra, G.J. e.a., *Gemeente Beilen 1811-1997*, Beilen, 1997, 94.
Dijkstra, G.J. e.a., *Gemeente Beilen, zoals 't west hef*, Beilen, 194, 2.
Dijkstra, G.J. en T.L. Kroes, *Schoone huizen tot asch verteerd...*, Beilen, 1992, 52.
Kerkhove, F.C., *Een wandeling door oud-Beilen*, Beilen, 1998, 72 en 77.
Kroes, T.L., 'Meester Mulder', in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jaargang 9, nummer 4, 17-19.

Moord op Geesje Schans

Op 10 oktober 1920 werd de veldwachter er als eerste van verwittigd dat de tienjarige Geesje Schans ter hoogte van Smalbroek op brute wijze om het leven was gebracht. Samen met burgemeester Manssen en huisarts Doornbosch spoedde de politiemann zich naar de plek des onheils. Het meisje bleek voor zij was vermoord sexueel misbruikt te zijn en gruwelijk mishandeld. Onder leiding van de burgemeester werd het politieonderzoek gedaan en al snel wist de veldwachter een verdachte van het misdrijf te arresteren. Deze bleek inderdaad de dader te zijn, die vijftien jaar achter slot en grendel boette voor zijn vreselijke daad.

Met pensioen

Mulder was een fervent vakbondsman en jarenlang voorzitter van de afdeling Drenthe van de Algemene Nederlandse Politiebond. Dat maakt hem niet geliefd bij de bestuurders in Drenthe. 'Een lastig heer' noemden ze hem. Vakbondsmensen hadden nog niet zoveel in te brengen in die tijd. Iedere centimeter invloed moest bevochten worden. Na een 35-jarig dienstverband als gemeenteveldwachter in Beilen ging Mulder in 1924 met pensioen. Hij kreeg eervol ontslag onder dankbetuiging voor bewezen diensten. Dat was terecht, want ondanks enkele incidenten had hij de gemeente uitstekend gediend. De oud-veldwachter bleef in Beilen wonen en genoot lang van zijn pensioen. Bij zijn overlijden in 1941 was hij 81 jaar oud. Zijn tweede vrouw, Lammigje Brands, was toen al ruim tien jaar overleden.

Geraadpleegde bronnen

Drents Archief Assen:
Archief Commissaris der Koningin toegangsnummer 0040 24 juni 1889 nr 1696, 17 september 1895 nr 2929, 4 februari 1899 nr 748/582, 17 oktober 1899 nr 4855, 27 februari 1904 nr 972, 3 maart 1911 nr 916, 25 juli 1917 nr 3245, 14 februari 1924 nr 490.

De Umwelt van café Poen¹⁾

Roel Reijntjes (1923-2003)

Wij kriegt dizze aovend de dames Donia op visite. Het zint dreej aole wichter van unbespreuken gedrag, die in het Brinkeinde in een nuver börgien woont. Het stiet er inplaant maank de aander hoezen. Het straalt een kleedtreshakerige hemmelheid oet en is van een behaaglieke kneuterigheid. Zie bint alle dreej al an de verkeerde kaant van de viefstig, de dames. Heur aolden hebt zie in christelieke liefde an 't einde bracht en heur begrensde bestaon is vol van piemelige plichten.

Zie hebt wat centen, maor nèt niet te veul um een lösbaandig leven te leiden. Alle dreej zint zie as boomvruchten die te lang in de kamnètsla legen hebt. Um zo te zeggen: wat wilkerig... dreej hoerkde appelties.

Zie zint slim drok met de dinger van de dag, zodat het grote leven an heur veurbij giet. Het hoeshollen en de vrouwenvereniging, dat is heur wereld. Wieder zint de verjaordagen van neven en nichten en in 't bizunder van de vriendinnen - de hoogtepunten in de cyclus van het jaor.

Dan holt zie um bëurt de theevisites... met een kaanten kleedtien op het zulvern presenteerblattien... en deelt de gebakkies rond, die zie zölm, de dag der veur, maakt hebt. Nao de thee komt de vruchten op sap. Zoere kruusdoorn en albeerns, met een dikke schep suker der boven op. Het is liefzeertespul, dat

Verhalen

In de komende nummers van dit tijdschrift worden een aantal bijdragen van Roel Reijntjes geplaatst, die begin jaren negentig in het maandblad *Drenthe* zijn gepubliceerd. Deze bijdragen heeft de Historische Vereniging Gemeente Beilen persoonlijk van Roel Reijntjes ontvangen met de toestemming deze verhalen in dit blad te publiceren.

Noot

- 1) Gepubliceerd in: *Drenthe*, jaargang 61, nummer 11
- 2) Ibidem, nummer 9/10.

Wie en waar?

Het verhaal 'De Umwelt van café Jan Poen' speelde zich af aan de Markt in Beilen. Jan Poen was de bijnaam van caféhouder Jan Padding (1905-1970). Zijn vader, aannemer Abraham Padding (1878-1945), had aan de Markt in 1907 een café gebouwd. In de eerste helft van de 20ste eeuw woonden twee huizen verder de zusters Dondorff, die door Roel Reijntjes de dames Donia werden genoemd. De kerkelijke gezindte van deze vrouwen was Ned. Hervormd. Zij waren kerkelijk zeer meelevend. De werkelijke naam van 'Gosum Gold' was niet te achterhalen. Wellicht is deze naam door Roel Reijntjes verzonnen.

Roel Reijntjes: 'De man die zich prins weet'²

Aannemer en caféhouder Abraham Padding die in 1907 zijn café aan de Markt bouwde.

De drie 'börgien' aan de Markt, anno 2007. Geheel links woonden de zusters Dondorff; geheel rechts was het café van Jan Padding, alias 'Jan Poen'.

je deur de hals hen giert. En de zusters kniept dan de lippen nog strakker saom en daankt de Heer, datte heur weer een jaor geven hef op dit knusse undermaonse.

Het is een kleine bescharmde wereld, maor ok dizze wereld dreit en hef zien gevaoren. Wat wil 't? Stoef naost heur is het cafégien van Jan Poen. Drok bezöcht en bizunder in trek bij jonge en aole zoepers en bij de vlinders van de nacht. Menselieke oelechies, die reur komt in het duuster. Een troost-riek oord in feite, maor volgens de dames Donia is het een dobbe vól zunde. De dames heurt met verachting het woeste zingen dan mangs in de nacht oet de lösse bovenglazen van de jachtweide opstig. Zie zegt dan ok miest niks aans as een zunig "goeiemörgen" tegen naober Jan Poen en hebt geern zo min meugelk alliaansie. Zie pakt tiedens het mörgenbrukkies-eten, benaom as 't weer slim west is de oflopen nacht, het wijdings-woordenboek en leest een heufdstuk over 'reine ieuwigheids-locht inaodemen'. En dan zint er nog de dinger, waar zie niet geern over proot. Het gebeurt nog al ies dat ien of aander bierdrinker bij heur tegen de deur an mig... zö in het portaoltien. "Verâchteliëk" vindt de dames Donia dat... waarliëk wark van de satan! Zie nimt bij toerbeurt met de aolde dweil de voele vochten op... De varve van de veurdeur zöt er ôëtbeten oet. De hel is kötbij... aait dichter as men denkt.

Het allerargste is de dames overkomen op een vrogge meimörgen. Zie zulledn met de vrouwenvereniging an de reize. Een tradioneel en blied' gebeuren. Um vijf uur vot, hen de

zendingsdag op de Veluwe. Vol welbehagen snoeft zie de reine mörgenlocht op. En dân, dan ziet zie hum, 'Gosum Gold', liggend in de geut van de straot veur het cafégien van Jan Poen. Zuk welternd en snoevend as een zwien. Snörkend en mosternd in de slaop en klagend "dat het bedde zo hard is". Een walgeliëk tafereel. En benaom a'j dat zien moet op een dag da'j opweg bint naor de betere dinger.

De aoldste zuster, ait de woordvoerster..., zeg dan köt: "Kwân... sch wat een zwienhond." en zie stapt over Gosem Gold hên... die nêet op dat ogenblik de ogen lös döt en röp: "Wat is dât nou, wichter in mien slaopkamer? Nou mot het niet mooier worden..." en hie gooit er een dikke knup op.

"Bâh" zegt de dames Donia en zie keurt de plun gien blik meer weerdig en zie stapt geprikkelt hen het plein, waor as de bus zal kommen. Der is wat verluen van heur bliedschup um de reine mörgen.

Zo holt zie daor toe, de dames Donia, naost de poorten van de hel, het cafégien van Jan Poen. En zie vertelt mij heur wederwaardigheden as zie later bij mij op visite zint. Zie keuveelt. Over dit en over dat en over dizze en ginne en drinkt met beschaafde kleine klokkes heur slappe thee. Met een schone buusdoek veegt zie de koekieskrummels van de smalle lippen. Een maotig mens is zien vrijheid weerd, maor men mot er een aord naor hebben. Vanoet de varte heurre wij gezang oet het café kommen. Zie zingt: "as het gras twee kontjes hoog is". Walging heerst in de kamer...

Jan Padding, 'Jan Poen', met zoon Bram, voor de woning van zijn ouders aan de Julianastraat.

Roel Reijntjes

Een leven in Beilen

Roel Reijntjes. Een leven in Beilen.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel beschrijft G.J. Dijkstra het leven van Roel Reijntjes als kind in Beilen en als dichter/conferencier aan de hand van de vele interviews, die hij in zijn leven heeft gegeven. In het tweede deel worden 28 gedichten gepubliceerd, die uitgezocht en bezorgd zijn door Roel Reijntjes en T.L. Kroes. Alle gaan over een onderwerp uit de gemeente Beilen. Voor het derde deel van het boek werden achttien verhalen door W. Bazuin-Brinkman en H.J. Vos geselecteerd. Deze gaan over gebeurtenissen en personen uit het recente verleden van Beilen.

Verder zijn in het boek opgenomen een lijst met bibliografische gegevens van Roel Reijntjes en een woordverklaringslijst van Drentse woorden.

Overige informatie:

Het geïllustreerde boek heeft het formaat van ca. 15,5 x 23,5 cm. De uitvoering is in linnen gebonden met een gelamineerde stofomslag. Literatuurvermelding: opgenomen. Aantal pagina's: 118. ISBN: 90-75115-15-6 - Prijs: • 15,--.

G.J. Dijkstra

Brinken: Holthe

In veel Drentse zanddorpen vindt men een open ruimte, die van oudsher brink wordt genoemd. Deze ruimten zijn vaak begroeid met gras en eikenbomen.

Bovenstaande foto is vanaf de driesprong in Holthe in zuidelijke richting genomen. Links lagen in de 18de en de 19de eeuw de zogenaamde brinkkampen. De toenmalige zandweg lag op de brink, waar ook de boerderijen aan stonden. Deze brink had een open karakter. Alleen aan de westzijde werd deze brink begrensd door boerderijen.

In de komende tijdschriften wordt aandacht besteed aan de brinken in de verschillende dorpen en buurtschappen in de voormalige gemeente Beilen.

Bij de beschouwing van de verschillende brinken wordt gelet op een aantal specifieke uiterlijke kenmerken van de brink (open ruimte, kerk, school, kuil of dobbe, de situering van de boerderijen) en de functies (ontmoetings- en vergaderplaats, schakel, fauna en flora) waarvoor de voormalige brinken werden gebruikt, zoals deze in de literatuur worden vermeld.

Uiterlijke kenmerken

1. Open ruimte

Aanvankelijk was een brink een open ruimte aan de rand van de nederzetting. Het woord brink betekent rand.

Brinken zijn vermoedelijk ontstaan vanaf de 12de eeuw toen de boerderijen een vaste plaats in het dorp kregen. Daardoor kregen ook de open ruimtes een vaste ligging. Door latere bebouwing rondom de brink kon deze een gesloten karakter krijgen. Ook ging later het aspect, dat de brink aan de rand van het dorp lag verloren, doordat men steeds meer langs de uitvalswegen van het dorp uitbreidingen realiseerde. Meer en meer kreeg de brink een centrale ligging in het dorp.

2. Kerk

In veel gevallen was de kerk aan de rand van de brink gebouwd. De kerk was dus buiten de oude dorpskern gelegen.

3. School

Aangezien de brink gemeenschappelijk grondbezit van de boeren met een eigen erf in het dorp was, werd deze grond ook veelal gebruikt voor het bouwen van een school.

4. Kuil of dobbe

Op de brinken vindt men ook vaak grote kuilen of dobben, die voor bluswater werden gebruikt. Tevens diende de ruimte als drinkplaats voor het vee.

'Gezicht op Eext'. Deze tekening van Egbert van Drielst (1745-1818) is omstreeks 1800 gemaakt. Hij is gemaakt met zwart krijt, sepia en oostindische inkt. Op de tekening is duidelijk de vorm van de brink van Eext te zien. (Collectie Drents Museum)

'Boerenschuren te Wijster' van Egbert van Drielst. Links op de tekening is een dobbe te zien, die inmiddels is gedempt. (Collectie Drents Museum)

Onderstaande foto is in 2007 genomen op het kruispunt van de weg Beilen-Wijster en Terhorst-Holthe. Rechts op de foto is een akker te zien die in de 19de eeuw als brink dienst deed. Deze brink, een open ruimte, werd als weiland gebruikt. Daarnaast zal deze plaats hebben gediend als verzamelplaats voor het vee, dat naar de groenlanden bij de Leek, de zogenaamde Stroommaten, werd gebracht.

5. Boerderijen rondom de brink

De boerderijen waren met de bedrijfsruimte naar de brink gericht. Bij de oudere typen met achterbaander was het woongedeelte van de brink afgewend. Bij het type met zijbaander had men vanuit de keuken oogcontact met de brink.

Funcities

1. Ontmoetings- en vergaderplaats

De brink was de natuurlijke ontmoetingsruimte en de plaats om evenementen, zoals kermissen en week- en jaarmarkten te houden. Deze ontmoetingsruimte werd versterkt doordat ambachtslieden zoals smid en timmerman en winkeliers rond de brink woonden.

Doorgaande wegen kruisten elkaar op de brink. Ook trof men hier veelal een café en logement aan.

Op de brink werden de dorpsvergaderingen gehouden. Er werden mededelingen gedaan en er werd recht gesproken door de schulte. Volgens oud gebruik moest laatstgenoemde zijn zittingen buiten houden, op een voor alle burens (dorps-ingezetenen) gelijkkelijk toegankelijke, niet afgesloten plaats. In de zogenaamde 'rochtbrieven', die verhalen over de schultezittingen, wordt dan ook geregeld vermeld, dat de schulte in zijn stoel heeft gezeten 'up die marcke' of 'up den brinck'.

Detail van een kaart uit 1850 met daarop afgebeeld de Holther Esch, de Ooster Kamp en de groenlanden langs de Leek.

Voor een dergelijke vergadering ging vaak een 'boerbriefje' rond met daarop de uitnodiging voor de vergadering. Voor aanvang van de vergadering werd op de 'boerhoorn' geblazen.

2. Schakel

De brinken vormden ook een schakel tussen de boerderijen in het dorp en de driften en de uitvalswegen, die naar de groenlanden en de heidevelden leidden. Om deze reden werd de brink gebruikt als verzamelplaats voor het dorpsvee. Vanaf de brink trok de schaapherder of de koeienmeid met het vee naar de heidevelden of de groenlanden.

3. Flora op en rond de brink

Een ieder die gerechtigd was in de marke mocht in overleg met de medegerechtigden bomen, veelal eiken, planten op en rond de brink. In de 19de eeuw, toen er rooibouw was gepleegd op de eikenbossen, werd dit door het provinciaal bestuur aangehouden. Behalve eiken werden ook boomsoorten als linden, iepen, essen en populieren aangeplant. De laatste boomsoort plantte men vooral op nattere plekken.

De bomen waren vaak dicht opeen geplant, terwijl de ruimten tussen de bomen begroeid waren met gras.

Onderstaande foto is genomen op de driesprong in Holthe (bij 78bis op kaartje van blz. 25). De weg tussen de bomen loopt in westelijke richting naar de weg Beilen-Wijster. Linksaf gaat men verder Holthe in. Naar rechts gaat men over een pad naar de voormalige boerderij van de familie Hidding. De bomen op deze foto zullen in de vorige eeuw zijn geplant, maar ook in de 18de en de 19de eeuw zullen op deze plaats eiken hebben gestaan.

Onderstaande foto is genomen in de richting van de driesprong in Holthe (naar 78bis op kaartje van blz. 25). De boerderijen links op de foto stonden naar de brink toe. Anno 2007 is niets meer te herkennen van wat ooit gemeenschappelijk grondbezit was. Iedere huiseigenaar heeft zijn eigen pad, zijn eigen perceelafgrenzing en de weg is in bezit en in onderhoud bij de gemeente Midden-Drenthe.

4. Fauna op de brink

Hierboven is al gesteld, dat de brink als verzamelplaats diende voor schapen en koeien. Zij mochten net als kippen los op de brink rondlopen. Varkens mochten alleen in oktober een tijdje op de brink eikels vreten. Geiten en bokken stonden altijd aangelijnd.

Typering brinken

In het boek *Brinken in beeld* worden vier verschillende typen brinken genoemd:

1. Kerkbrinken
Brinken waarop of waaraan monumentale kerkgebouwen staan.
2. Schoolbrinken
Op kadastrale kaarten van 1832 staan vaak schooltjes afgebeeld.
3. Weilandbrink
Sommige brinken werden na het verlies van hun functie ingericht en gebruikt als weiland. Dit gebeurde op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw.
4. Bebouwde en verdwenen brinken
Lang niet alle historische brinken zijn behouden. Sommige zijn bebouwd, andere geheel verdwenen. Bij bebouwde brinken zijn de contouren van een brink nog (enigszins) herkenbaar. Dat is niet het geval bij verdwenen brinken. Brinken zijn verdwenen door bebouwing, toedeling van gronden aan erven van boerderijen en tuinen van woningen, of door de aanleg van wegen en parkeerterreinen.

In Drenthe zijn ruim honderdzestig bestaande en zo'n tachtig verdwenen brinken geïnventariseerd. Globaal genomen is eenderde deel van de brinken in de afgelopen honderd jaar verdwenen. Vroeger waren de brinken in de esdorpen veel beeldbepalender dan thans het geval is. Daarbij dient te worden bedacht dat de dorpen toen meestal veel kleiner waren.

Holthe

In deze aflevering schenk ik aandacht aan de buurtschap Holthe. Deze buurtschap wordt in de 14de eeuw al genoemd in oorkonden. In deze eeuw lag in deze buurtschap het zogenaamde 'Benninge-gued'.

De buurtschap Holthe vormde samen met de buurtschap Makkum één marke. Dat valt althans af te leiden uit de kadastrale gegevens van 1832, waarin bij de vermelding van eigenaar steeds wordt geschreven: 'de markegenoten van Holthe en

De boerderij met het oorspronkelijk kadastraal nummer 101 was in de 20ste eeuw in bezit van de familie Reinds. Omstreeks 1934 woonde hier de familie Reinds; later woonden Jacob Oosterhof en zijn vrouw Aaltje Hagens bij hen in.

Makkum’.

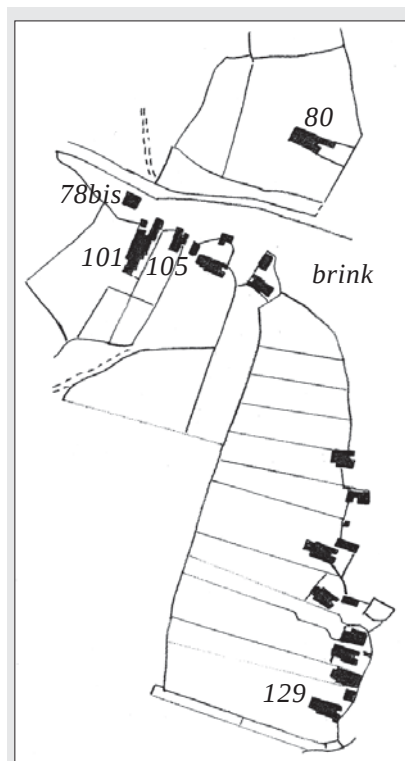
Op de kadasterkaart van 1832 is goed te zien, dat de buurtschap Holthe voor 1832 in twee buurten is gesplitst. De oude kern van zes boerderijen ligt in het noordelijk gedeelte van de buurtschap. Hier lagen in 1832 twee boerderijen van Jan Brunsting, die overigens in Beilen woonde, Jan Hidding en Aaldert Roelofs Etten. De twee laatstgenoemden zijn nazaten van Holther families, die vermoedelijk al heel lang in Holthe woonden.

Op de kadasterkaart van 1832 zijn de percelen van deze boerderijen meer blokvormig.

De negen boerderijen die iets verder naar het zuiden liggen zijn van jongere datum (de vorm: langwerpig) en de meeste daarvan waren in eigendom van zogenaamde ‘buiteneigenerfden’. Dat waren personen, meest landbouwers, die elders woonden, en ‘markegenoten’ waren in de marke Holthe. Dat hield in, dat zij recht hadden op een bepaald deel van de gemeenschappelijke grond in en rond Holthe: de brinken, de heidevelden en de groenlanden. Deze rechten werden ‘waardelen’ genoemd.

In één boerderij, de meest zuidelijke, woonde een Holthenaar: Hendrik Leunge.

Aan de zuidkant van deze boerderij liep de zandweg van Wijster naar Westerbork. Deze zandweg sloot ten oosten van Holthe en ten noorden van de Oosterkamp aan op de zandweg van Beilen naar Westerbork. Deze weg liep door het Scharreveld naar Westerbork.

Holthe, anno 1832 met vermelding van kadastrale nummers.

Hieronder worden enkele eigenaars met de grootte van huis en erf vermeld:

78bis: huis: Jan Brunsting, Beilen, 1 roede;

80: huis en erf: Jan Hidding & Cons., Holthe, 6 roede;

101: huis en erf: Jan Brunsting, Beilen; 8 roede;

105: huis en erf: Aaldert Roelofs Etten, Holthe, 12 roede;

129: huis en erf: Hendrik Leunge & Cons., Holthe, 4 roede.

Oppervlaktematen: roede en bunder

In Nederland werd de Rijnlandse roede (14,19 m²) het meest gebruikt. De omvang van een bunder is doorgaans 400, soms 450 vierkante roede.

In 1820 werd de bunder gelijkgesteld aan 1 hectare of 10.000 vierkante meter.

De boerderijen aan de zuidoostkant van Holthe, gefotografeerd in het begin van de 20ste eeuw en anno 1994. Van de oorspronkelijke brink is niets meer te zien.

Quaken goorn

Naast perceel 89 ligt perceel 88. Dit perceel werd in 1807 de 'Quakengoren' genoemd en in 1846 'Kwakengoor'. De veldnaam goorn verwijst naar het gebruik. Akkers met deze naam werden gebruikt voor het verbouwen van vroege aardappelen, bonen, vlas, tarwe e.d. De veldnaam 'kwaken' verwijst naar het (veel) voorkomen van kikkers op deze grond.

In 1832 was Egbert Kremer uit Ruinerwold eigenaar van perceel 88.

78bis

Het huisje met het kadastrale nummer 78bis van Jan Brunsting staat op de brinkgrond. Bij het huis is geen erf aanwezig. Werd dit gebouwtje in de 18de eeuw in de wintermaanden als 'bijschool' gebruikt en/of woonde hier de schaapherder?

De kadasterkaart van 1832

Op de kadasterkaart van 1832 zijn de verschillende brinken te zien, die eigendom waren van de markegenoten van Holthe en Makkum.

Bij de viersprong van de wegen Wijster-Beilen en Holthe-Terhorst lagen de kadastrale percelen 89, 90 en 91. Deze waren in eigendom van de markegenoten van Holthe en Makkum en werden in 1832 als volgt gebruikt (cursief vermeld):

89: *weg als bouwland*. Over dit perceel liep een zandpad in noordoostelijke richting naar Makkum. Dit zandpad werd de Hingstensteeg, Hingsteegde of Hingstesteeg genoemd.

90: *bosch (0,5 roede)*. Een klein perceel bos, waarvan geen veldnaam bekend is.

91: *weiland* (56 roede). Dit stuk weiland werd in de eerste helft van de 19de eeuw en daarvoor gebruikt als brink in de zin van de verzamelplaats van vee voor het uitdrijven naar de Steenmaten, de groenlanden die aan de Leek lagen, een beek die tussen Holthe en Terhorst stroomde en naar de Beilerstroom liep.

In de vorige eeuw werd dit perceel nog de brink genoemd. In een klein perceel ten zuiden van deze brink (perceel 95), eigendom van Aaldert Roelofs Etten, was vermoedelijk ook een 'bosch' geweest. Dit woord is doorgestreept en veranderd in 'bouwl.'.

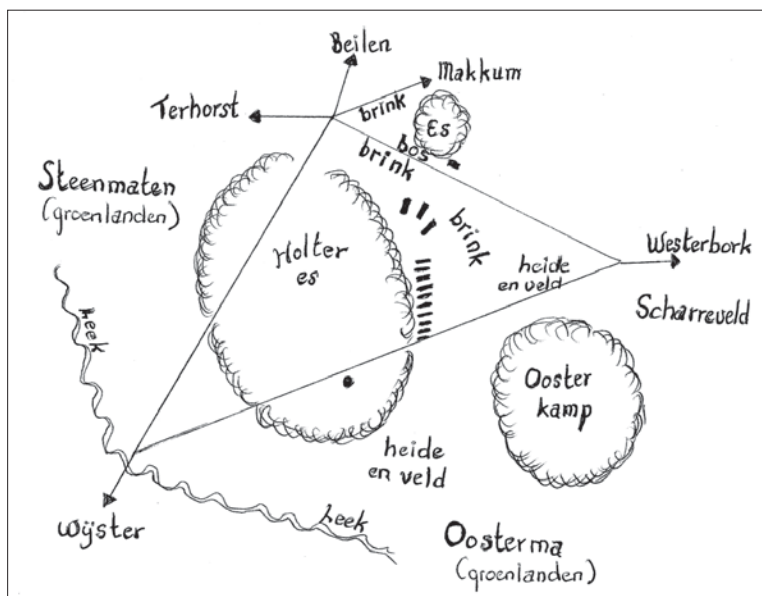
Perceel 96

Naast het perceel 90 lag het veel grotere perceel 96 (28 roede), dat eveneens als 'bosch' werd gebruikt. Opmerkelijk is dat dit perceel niet het eigendom is van de markegenoten van Holthe en Makkum, maar van de eerder genoemde Jan Brunsting uit Beilen. In het kadastraal register van 1832 stond eerst bij perceel 96 'bouwland' vermeld. Dit is echter doorgestreept, waarna 'bosch' werd vermeld.

Over dit perceel -en de percelen 84 en 85 (bouwland)- liep nog een zandpad in noordwestelijke richting naar de zogenaamde Hingstensteeg.

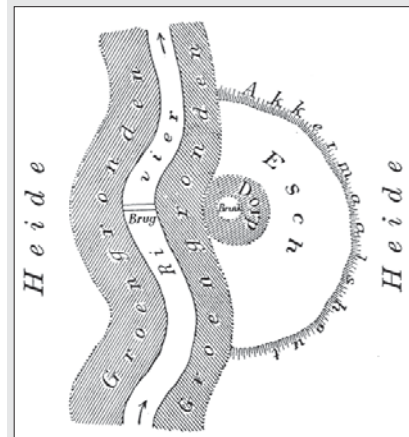
Percelen 78bis en 78

Bij het grote perceel 78bis (3 bunder en 48 roeden) staat vermeld 'brink als weiland'. Dit perceel buigt in zuidoostelijke richting. Hier staan de boerderijen die van jongere datum zijn.

Bosch

Bij Bosch gaat het om aangeplant bos. Deze bomen werden naar verloop van tijd omgehakt, waarna het hout bijvoorbeeld werd verkocht aan timmerlieden, scheepsbouwers en stelmakers. Daarnaast werd ook boerengeriefhout (akkermaalshout) aangeplant, dat voor bakovens werd gebruikt.

Roelof Schuling (1854-1936) publiceerde in 1837 bovenstaand model van het Drents esdorp met brink.

In de tekening is aangegeven, hoe het model van Holthe als esdorp er uitzag. Met de wat dikkere streepjes zijn de boerderijen aangegeven en de stip bij de weg Wijster-Westerbork stelt de veenplas 't Watermeultie voor. Deze veenplas is op kaarten uit de 19de eeuw ook zichtbaar.

Literatuur:

Abrahamse, J.e.a., *Het Drentse Landschap*, Assen, 1984.
Dijkstra, G.J. , *Gemeente Beilen, zoals 't west hef...*, Beilen, 1994.
Houting, E. e.a., *Brinken in beeld. Langs esdorpen in Drenthe*. Groningen, 2007.
Schönfeld, M., *Veldnamen in Nederland*, Arnhem, 1980.
Spek, Th., *Het Drentse esdorpen-landschap. Een historisch-geografische studie*. Utrecht, 2004.
Wierenga, J., *Drentse Veldnamen* 24. Westerbork, Groningen, 1982.
Werkgroep Brinken, *Brinkenboek. Een verkenning van de brinken in Drenthe*, Assen, 1981.

Het stuk brink voor de bocht werd in het verleden behalve 'brink' ook 'de brink bij Jan Aalderts' (1860) genoemd. Deze Jan Aalderts is een zoon van Aaldert Roelofs Etten, die in 1832 in Holthe woonde.

Over dit perceel liep de zandweg van Beilen naar Westerbork. In de vorige eeuw werd het eerste gedeelte van deze weg de 'Hanebietershoek' genoemd.

Grenzend aan de noordoostelijke kant van dit perceel en eindigend in de punt waar de zandweg Holthe-Westerbork en Wijster-Westerbork samen komen, ligt perceel 78 (6 b, 30 r en 36e), dat in zijn geheel uit heideveld bestond. Ook hiervan waren de markegenoten van Holthe en Makkum eigenaar.

In de noordwestelijke punt van dit perceel lagen de brinkkampen. Omstreeks 1859 werd dit de brinkkamp genoemd.

Perceel 2

Ten noordoosten van Holthe lag het perceel 2, 'heide en veld', groot: ruim 57 bunder.

Tot slot

In onderstaand overzicht is alles over de Holther brinken nog eens samengevat.

Holthe: brinken (de nummers verwijzen naar de percelen)**Uiterlijke kenmerken**

open ruimte	op kaart 1832 zichtbaar (2, 78bis, 89 en 90)
kerk	niet aanwezig
school	mogelijk als 'bijschool' aanwezig geweest (78bis?); plaats niet duidelijk
kuil of dobbe	niets van bekend; op de 'Holther esch' lag het ven 't Watermeultie.
ligging boerderijen	op de kaart van 1832 is zichtbaar dat de boerderijen of de baander naar de brink zijn gericht of dat de zijbaander op de brink is gericht.

Functies

ontmoetings- en vergaderplaats schakel	Vermoedelijk zijn in de 18de eeuw en daarvoor de buurtschapsvergaderingen, waarop de aanbrenningen voor de goorspraken werden gedaan op perceel 78bis gehouden. Het was de schakel in zuidelijke (78bis) en zuidoostelijke richting (91) naar de groenlanden bij de Leek, de zogenaamde Ooster ma (zuiden) en Steenmaten (zuidoostelijk). In oostelijke richting was het de schakel (78bis) naar de heidevelden in het Scharreveld.
flora	bos (90, 96)
fauna	niets van bekend

Typering

kerkbrink	-
schoolbrink	-
weilandbrink	In 1832 werden enkele percelen (78bis, 91), die de brink vormden, als weiland gebruikt.
bebouwde en verdwenen brink	De brinken bij Holthe horen in deze categorie thuis. De oorspronkelijke brinken zijn gebruikt voor de aanleg van de weg en de overige gronden zijn door de aangrenzende bewoners aangekocht.

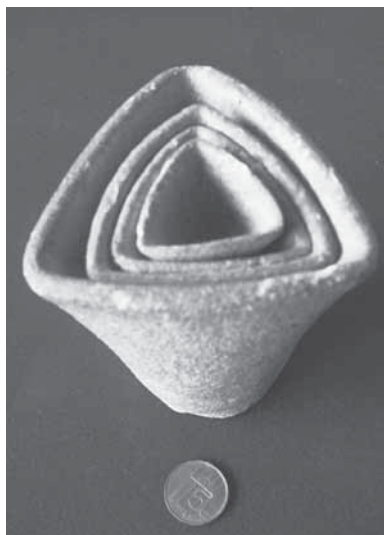
Gebruiksvoorwerpen

In deze rubriek wordt elke keer een oud gebruiksvoorwerp besproken en kunt u raden naar het gebruik van een volgend voorwerp.

Zalfpotje van een scheper

Afmetingen: hoogte 9 cm, middellijn ongeveer 6 cm (onder).
Materiaal: koehoorn, hout en leer.

Van een uitgeholde koehoorn is een deel afgesneden en een potje gemaakt. De boven- en onderkant is afgedicht met een houten schijf die met kopspijkers met een koperen knop door de hoorn is vastgeklonken. Een leren riempje met sluiting houdt de hoorn dicht en dient tevens om het potje aan de broekriem van de scheper te bevestigen.

Wie weet waar deze potjes voor dienen?

Vier potjes die in elkaar passen.

Hoogte: 10 cm.

Middellijn grootste potje: 7 cm.

Materiaal: steen.

De Collectie Brands is te bezoeken vanaf 1 mei tot en met eind oktober op zaterdag en zondag tussen 13.00 en 17.00 uur en volgens afspraak (tel. 0591-312613).
Adres: Herenstreek 11, Nieuw-Dordrecht
Voor meer informatie zie:
www.collectie-brands.nl

Zalfpotje

Oplossing voor 1 augustus 2007
zenden aan mw. J.A. Sikken,
Grondselweg 7, 9418 TP Wijster -
email: janetta@grondsels.nl
Indien er meer goede inzenders zijn
wordt door loting bepaald wie twee
gratis toegangskaarten krijgt voor een
bezoek aan de Collectie Brands in
Nieuw-Dordrecht.

De tekst voor deze rubriek is
geschreven door
S. Hoek-Beugeling (Emmen)

Bestuur

't Roel Reijntjes Warkhuus

Tijdens de laatst gehouden ledenvergadering heeft het bestuur meegedeeld, dat in dit tijdschrift informatie wordt gegeven over de toekomst van 't Roel Reijntjes Warkhuus.

Schuurdeur met links de waterput

Sinds het aanvaarden van het legaat van wijlen Roel Reijntjes, de woning aan de Kruisstraat 4, heeft het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen zich beraden over de toekomstige staat en invulling van het genoemde pand.

Twee deskundigen hebben tegenover het bestuur verklaard, dat het pand vanwege de slechte bouwkundige staat niet te renoveren is. De bouwkundige- en onderhoudsstaat van het pand was - en is - dermate slecht, dat een renovatie* bouwkundig niet mogelijk is. Mocht dit wel het geval zijn, dan zouden de financiële lasten dermate hoog worden dat een keuze voor renovatie niet verstandig is.

Het pand kan in zijn huidige staat voorlopig nog worden gebruikt als vergaderruimte, opslagruimte en incidenteel voor kleine tentoonstellingen. Voorwaarde is evenwel, dat er op korte termijn onderhoudswerkzaamheden moeten plaatsvinden.

*

Onder renovatie wordt verstaan: het in goede staat terugbrengen van de woning met hedendaags gebruiksgerief.

Onder renovatie wordt hier niet verstaan het volledig afbreken van het huidige pand en het opnieuw opbouwen.

De bouwkundige staat van het pand is zodanig slecht, dat er naar de mening van het bestuur in 2007 een besluit moet worden genomen over hetgeen met het pand moet gebeuren.

Het bestuur heeft de volgende voorkeur:

- 1- In samenwerking met andere instanties (bijvoorbeeld Drents Plateau, het Drents Landschap, provincie en gemeente) het pand afbreken en in vroegere staat weer opbouwen met als voorwaarde dat er in het pand een cultureel-historisch informatiecentrum Midden-Drenthe komt, dat onder nader te bepalen voorwaarden ook door de Historische Vereniging Gemeente Beilen kan worden gebruikt. Eén van de eigenaren van het gebouw zal de Historische Vereniging Gemeente Beilen zijn die samen met de andere eigenaars/gebruikers contractuele afspraken heeft gemaakt over gebruiks- en exploitatielasten.
- 2- Afstand doen van het pand aan een ideële instelling met als voorwaarde, dat het huidige pand wordt afgebroken en dat er op dit perceel een gebouw komt met ruimtes voor een cultureel-historisch informatiecentrum Midden-Drenthe. Deze ruimtes moeten onder nader te bepalen voorwaarden ook door de Historische Vereniging Gemeente Beilen kunnen worden gebruikt.
- 3- Afstand doen van het pand voor de bouw van een kantoren- of appartementencomplex met als voorwaarde dat binnen het gebouw kantoor-, archief- en expositieruimte voor de Historische Vereniging Gemeente Beilen wordt gerealiseerd.
- 4- Verkoop van het pand zonder voorwaarden.

't Achterhuus

Bovenste deel van de voordeur

Tijdpad

Het bestuur heeft het volgende tijdpad uitgezet:

juni 2007:

De leden van de vereniging worden in het tijdschrift van juni 2007 ingelicht over de vier mogelijke varianten en hebben tot 1 augustus 2007 gelegenheid om met reacties te komen. Deze reacties kunnen worden gestuurd naar:

W. Brinkman (secretaris), Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, e-mail: williebrinkman@home.nl

H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10, 9418 PS Wijster, e-mail: schoolzuiderenk@hetnet.nl

augustus-september 2007:

Het bestuur bespreekt de reacties van de leden en licht de leden in het tijdschrift van september 2007 in over de reacties en de voortgang ten aanzien van de gemaakte keuzes.

september-oktober 2007

Het bestuur maakt een voorkeurskeuze uit de vier varianten.

november 2007:

In november 2007 maakt het bestuur een definitieve keuze, waarna de leden in het tijdschrift van december 2007 worden ingelicht over de keuze van het bestuur.

februari 2008

De leden van de vereniging kunnen zich in de ledenvergadering uitspreken over de keuze van het bestuur.

Bestuur

Afscheid

Voorzitter G.J. Dijkstra neemt met passende cadeaus afscheid van eindredacteur T.L. Kroes. Even later neemt bestuurslid H.L.G. Schuur afscheid van Dijkstra.

Tijdens de ledenvergadering op 24 april 2007 werd afscheid genomen van voorzitter G.J. Dijkstra en eindredacteur T.L. Kroes.

Vanaf de start van de Historische Vereniging Gemeente Beilen in 1989 hebben Dijkstra en Kroes zich ingezet voor de vereniging. Beiden hebben meer dan honderd artikelen voor het tijdschrift geschreven en verschillende boeken voor de vereniging geredigeerd, waaronder het standaardwerk *Gemeente Beilen 1940-1945* (drie delen).

Femmie Timmerman-Stevens

Aanvulling

In nummer 2, juni 2006 stond op de middenpagina een groepsfoto met de titel 'Hoog- en Laaghalen, Bejaardenreis 1948'. Hierop zijn veel reacties gekomen. Drie daarvan zijn verbeteringen:

- * Nr. 11 is niet P. Timmerman maar G. Ebeltsjes
- * Nr. 43 is niet J. Beugel-Vrijs maar mevr. Wijnstra
- * Nr. 59 is niet Coba Peters maar zuster Bell

De overige zijn aanvullingen: Nr. 3 is A. Vos; nr. 9 is L. Homan; nr. 10 is H. Odding; nr. 22 is W. Vos-de Vries; nr. 35 is A. Speelman-Coolman; nr. 37 is A. v.d. Hof- v.d. Kuilen; nr. 46 is D.Homan-Renkema en nr. 58 mevr. Ebeltsjes.

Kijkt u nog eens naar de foto. Er missen nog tien namen.

Schilders van Zweeloo

Kunstschilders in Drenthe (6)

De schilder en tekenaar Max Martin Liebermann (1847-1935) is een van de beroemdste Duitse impressionisten.

Max Liebermann verbleef vanaf 1871 regelmatig in Nederland en was bevriend met verschillende Nederlandse schilders. In 1879 bezocht hij Zweeloo voor het eerst en vond onderdak in het logement van de familie Mensingh, waar hij in de tuin tekende of schilderde en waar hij later in 1882 nog eens drie maanden verbleef. Zijn werk laat in die periode een overgang zien van een donker en zwaar naturalisme naar een lichtere, impressionistische manier van werken.

Liebermann schreef zich in bij Kunstschule in Weimar en toonde zich geen al te beste leerling; het gebeurde enkele malen dat hij met de slechtste resultaten werd beoordeeld. Maar in 1871 werd hij gestimuleerd door de ideeën van 'de school van Barbizon' en bezocht hij in 1871 Nederland. Hij kwam onder de indruk van de mooie wolkenluchten en de figuren daarin. In Barbizon werd hij steeds meer gegrepen door de landschapsschilderkunst en bezocht daardoor geïnspireerd in 1879 Zweeloo. Hij beschreef in zijn brieven uitvoerig de huizen en verwonderde zich! Nadat hij in 1882 Zweeloo opnieuw had bezocht, ging hij met zijn voorstudies in München aan het werk om deze tot schilderijen uit te werken. Zo ontstonden: Spielende Kinder, Die Rasenbleiche en Eva (zie omslag binnenzijden).

Literatuur:

Sanders, R., *Schilders van Zweeloo*, Zweeloo, 2007.
Sanders, R., *Schilders van Drenthe*, Zuidwolde, 2001.

W. Brinkman

Max Martin
Liebermann

Schildersdorp Zweeloo

Het ontstaan van schildersdorpen is een opvallend verschijnsel in de tweede helft van de negentiende eeuw. Onder schilders ontstond toen de gewoonte om het atelier te verlaten en in de vrije natuur te gaan schilderen.

Door heel Europa heen ontstonden plaatsen waar schilders elkaar ontmoetten, elkaar beïnvloedden en waar ze soms ook gedurende kortere of langere tijd woonden. Dat gold in Drenthe voor plaatsen als Exloo, Hooghalen en Zweeloo. Tientallen kunstschilders vonden hun weg naar deze dorpen.

In het boek *Schilders van Zweeloo* worden kunstenaars behandeld die voor het grootste deel zijn geboren voor 1920. Naast bekende namen zoals bijvoorbeeld Anton Mauve, Willem Roelofs, Julius Jacobus van de Sande Bakhuyzen, Max Liebermann of Vincent van Gogh treft de lezer vele anderen aan, ruim zestig in totaal.

Schilders van Zweeloo

Het boek *Schilders van Zweeloo* is in gebonden vormgeving uitgevoerd en telt 156 pagina's met 250 illustraties in kleur en in zwart-wit. Het boek kost € 23,00 en is verkrijgbaar bij de boekhandel.

